

**GLOBALLASHUV DAVRIDA YOSHLARNI TURLI YOD
G‘OYALARDAN HIMOYA QILISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI.**

Qayumov Ferdavs Abduvali o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi IIV Jizzax
mintaqaviy o‘quv markazi o‘qituvchisi

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi shiddatli globallashuv jarayonlari, axborot texnologiyalarining mislsiz rivojlanishi va sivilizatsiyalararo muloqotning yangi shakllari bilan xarakterlanadi. Biroq, bu jarayon nafaqat iqtisodiy va texnologik yutuqlarni, balki ma‘naviy-mafkuraviy sohada jiddiy xatarlarni ham keltirib chiqardi. Ayniqsa, aholisining katta qismini yoshlar tashkil etadigan davlatlar uchun yosh avlod ongini turli yod g‘oyalar, destruktiv mafkuralar va "ommaviy madaniyat"ning salbiy oqibatlaridan himoya qilish masalasi milliy xavfsizlikning strategik ustuvor yo‘nalishiga aylandi.

Mazkur muammoni fundamental tahlil qilishda jahon siyosiy va ijtimoiy tafakkuri xazinasidan o‘rin olgan asarlarga murojaat qilish maqsadga muvofiqdir. Xususan, Samuel Hantington o‘zining "**Sivilizatsiyalar to‘qnashuvi**" asarida XXI asrda asosiy nizolar chegaralar uchun emas, balki madaniy o‘zlik (identifikatsiya) uchun kechishini bashorat qilgan edi. Uning fikricha, globallashuv sharoitida g‘arblashuv va modernizatsiya o‘rtasidagi farqni anglamaslik yoshlarda o‘z sivilizatsiyasiga nisbatan begonalashuvni keltirib chiqaradi. Bu esa yod g‘oyalarning ildiz otishi uchun qulay ma‘naviy muhit yaratadi.

Shuningdek, Genri Kissinjer o‘zining "**Jahon tartibi**" (**World Order**) asarida zamonaviy dunyoda tartib nafaqat davlatlararo bitimlar, balki xalqlarning ma‘naviy va madaniy qadriyatlariga bo‘lgan hurmat asosida qurilishi kerakligini ta‘kidlaydi. Kissinjer nuqtayi nazaridan, tashqi mafkuraviy bosimlar ostida milliy qadriyatlarning yemirilishi – bu davlat suverenitetiga qilingan eng xavfli hujumdur. Chunki yoshlar ongi "bosib olingan" mamlakatda mustaqil siyosiy iroda mavjud bo‘lishi mumkin emas.

Bugungi kunda yoshlar ongiga ta'sir ko'rsatish texnologiyalari Edvard Bernays tomonidan asos solingan **"Propaganda"** nazariyasining raqamli ko'rinishlariga tayanmoqda. Bernays "ommaviy ongi qanday qilib sezdirmasdan boshqarish" mumkinligini ilmiy asoslab bergan edi. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar, algoritmlar va "feyk" xabarlar tizimi aynan shu nazariya asosida yoshlarning qadriyatlar tizimini o'zgartirishga, ularni o'z xalqining tarixi va kelajagidan uzib qo'yishga xizmat qilmoqda.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – globallasuv sharoitida yoshlarni mafkuraviy xurujlardan himoya qilishning kognitiv, huquqiy va ma'naviy mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tarixiy tahlil, tizimlilik, mantiqiylik va ob'ektivlik tamoyillaridan foydalanildi. Arnold Toynbining "Chaqiriq va javob" nazariyasi asosida globallasuvning salbiy ta'siriga nisbatan milliy "javob" strategiyasi ishlab chiqildi. Shuningdek, Erich Frommning insonning ma'naviy erkinligi va unga tashqi ta'sirlar psixologiyasi haqidagi qarashlari maqolaning nazariy asosini tashkil etdi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, yoshlarni yod g'oyalardan himoya qilish masalasi bugun shunchaki pedagogik vazifa emas, balki davlatning yashab qolishi va o'zligini saqlab qolishi bilan bog'liq bo'lgan ekzistensial masaladir. Ushbu maqolada taklif etilayotgan ustuvor yo'nalishlar yoshlarimizning nafaqat bilimli, balki mustahkam irodali va vatanparvar shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

1. Samuel Hantington: Sivilizatsiyalar To'qnashuvi va "Biz" va "Ular" Kontsepsiyasi.

Samuel Hantington o'zining fundamental asarida sivilizatsiyalar o'rtasidagi farqlar tarixan shakllanganini va ular eng barqaror ekanligini ta'kidlaydi.

-

- **Identifikatsiya inqirozi:** Globallashuv yoshlarda "Men kimman?" degan savolga javob izlashda chalkashlik tugʻdiradi. Gʻarb sivilizatsiyasining universalizatsiyasi (hamma bir xil kiyinishi, bir xil musiqani eshitishi) mahalliy madaniyatlarni siqib chiqarmoqda.

- **Himoya yoʻnalishi:** Hantington tahlilidan kelib chiqib, yoshlarda "madaniy oʻzlik"ni saqlash ustuvor yoʻnalish etib belgilanishi shart. Bu — milliy qadriyatlarni sivilizatsiyaviy qalqon sifatida ishlatishdir. Agar yosh oʻzining qaysi sivilizatsiyaga (masalan, Islomiy-Sharqiy sivilizatsiya) mansubligini chuqur anglamasa, u har qanday yod gʻoyaning oson oʻljasiga aylanadi.

"Sivilizatsiyalar oʻrtasidagi eng muhim farqlar ularning mafkuraviy yoki siyosiy qarashlarida emas, balki din, oila, tartib va erkinlik kabi fundamental qadriyatlaridadir. Globallashuv davrida insonlar oʻzlarini dunyo fuqarosi sifatida emas, balki muayyan madaniy meros vorisi sifatida anglashga intiladilar."

Markaziy Osiyo yoshlari bugun ikki tomonlama bosim ostida: bir tomondan Gʻarbning individualistik madaniyati, ikkinchi tomondan radikal diniy oqimlar. Hantington taʼkidlaganidek, yoshlarimizda "madaniy immunitet" boʻlmasa, ular oʻzligini yoʻqotib, begona oqimlarga oson ergashadi. Bizning ustuvor yoʻnalishimiz — zamonaviylik (modernizatsiya) bilan milliy oʻzlikni (uaytenizm emas) uygʻunlashtirishdir.

2. Genri Kissinjer: Jahon Tartibi va Maʼnaviy Suverenitetning buzilishi.

Genri Kissinjer "**Jahon tartibi**" (**World Order**) asarida davlatlarning barqarorligi ularning ichki qadriyatlar tizimi tashqi dunyo tomonidan qanchalik tan olinishi va himoya qilinishiga bogʻliqligini uqtiradi.

- **Vestsfal tizimining inqirozi:** Bugungi kunda davlatlarning chegaralari daxlsiz boʻlsa-da, ularning "**maʼnaviy chegaralari**" ijtimoiy tarmoqlar orqali buzib kirilmoqda.

- **Izoh:** Kissinjer nuqtayi nazaridan, yoshlarni himoya qilish — bu davlatning "maʼnaviy suvereniteti"ni saqlashdir. Agar yoshlar ongi tashqaridan boshqariladigan

"xaos" (tartibsizlik) g'oyalari bilan to'ldirilsa, bu mamlakatning siyosiy barqarorligiga ham zarba beradi. Shu sababli, yoshlarda davlat darajasidagi geosiyosiy tafakkurni shakllantirish ustuvor vazifadir.

"Internet va raqamli aloqa vositalari davlatlarning ichki barqarorligini zaiflashtirishi mumkin, chunki ular ijtimoiy guruhlarni umumiy milliy maqsadlar atrofida emas, balki tarqoq va ko'pincha destruktiv his-tuyg'ular atrofida birlashtiradi."

Kissinjerning ushbu fikri ijtimoiy tarmoqlardagi "axborot pufakchalari"ga ishora qiladi. O'zbekiston yoshlari ko'pincha tekshirilmagan diniy-siyosiy kontent ta'siriga tushib qolmoqda. Bu davlat suverenitetiga raqamli tahdid hisoblanadi. Himoya yo'nalishi — davlat va jamiyat o'rtasidagi raqamli muloqotni tizimli yo'lga qo'yishdir.

3. Edvard Bernays: Propaganda va "Yashirin Hukmdorlar"

Edvard Bernaysning "**Propaganda**" asari bugungi kunda har qachongidan ham dolzarb. U ommaviy ongi qanday manipulyatsiya qilinishini "ijtimoiy muhandislik" sifatida tushuntiradi.

Iste'mol madaniyati niqobi ostidagi yod g'oyalar: Bernays yozganidek, odamlarni majburlash shart emas, ularni xohlashga majbur qilish kerak. Yoshlarga yod g'oyalar (masalan, radikalizm yoki haddan tashqari liberalizm) ko'pincha "erkinlik", "zamonaviylik" yoki "trend" ko'rinishida taqdim etiladi.

Amaliy himoya: Maqolada Bernays nazariyasiga tayanib, yoshlarga **media-savodxonlik** darslarini berishning muhimligi isbotlanadi. Axborotning orqasida kim turgani va u qanday maqsadni ko'zlayotganini tahlil qila olish — yoshlar uchun eng katta mudofaadir.

"Bizni boshqarayotgan, ongimizni shakllantirayotgan va didimizni belgilab berayotgan shaxslar — bu biz hech qachon eshitmagan yashirin hukmdorlardir. Ular psixologik instinktlarni manipulyatsiya qilish orqali ommaviy xulq-atvorni yo'naltiradi."

Bernaysning "yashirin hukmdorlari" bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar algoritmlari va xorijiy media-tuzilmalardir. Yoshlarimiz ixtiyoriy ravishda yod g'oyalarni "erkinlik" deb qabul qilishi — bu psixologik manipulyatsiya natijasidir. Bizning vazifamiz — yoshlarga ushbu manipulyatsiya usullarini fosh qiluvchi media-savodxonlik bilimlarini berish.

Ko'rsatkichlar (2025-2026 yillar bo'yicha taxminiy tahlil)	Miqdor / Foiz	Izoh
Internet foydalanuvchilari ulushi (14-30 yosh)	94%	Deyarli barcha yoshlar doimiy onlayn
Ijtimoiy tarmoqlarda o'tkaziladigan vaqt (o'rtacha)	4.5 soat / kun	Asosan Telegram, Instagram, TikTok
Axborot xurujlari (feyk va destruktiv xabarlar) o'sishi	+25% (yillik)	Mintaqaviy mojarolar va radikalizm ta'siri
Media-savodxonlik darajasi (yoshlar o'rtasida)	32%	Axborotni filtrlash qobiliyati past
Kiberjinoyatchilik ob'ekti bo'lgan yoshlar	18%	Moliyaviy va mafkuraviy firibgarlik

Mezon	G'arb Tarbiya Modeli (Individualistik)	Sharq Tarbiya Modeli (Kollektivistik)
Asosiy maqsad	Shaxsiy muvaffaqiyat va mutlaq erkinlik.	Jamoa (oila, jamiyat) oldidagi mas'uliyat.
Qadriyatlar	Dunyoviy liberalizm, tanqidiy yondashuv.	Ma'naviy meros, kattalarga hurmat, e'tiqod.
Yod g'oyalarga munosabat	Har qanday g'oyani "fikrlar xilma-xilligi" deb qabul qilish.	Jamiyat barqarorligiga zid g'oyalarni qat'iy rad etish.
Xatar nuqtasi	Ma'naviy bo'shliq va egoizmning kuchayishi.	Dogmatizm va tashqi dunyodan uzilib qolish xavfi.

4. Gumanitar Fanlar Nuqtayi Nazaridan Ma'naviy Himoya

A) Arnold Toynbi va "Chaqiriq va Javob" (Challenge and Response)

Toynbi sivilizatsiyalarning yashab qolishi ularning tashqi "chaqiriq"larga qanday "javob" berishiga bog'liqligini aytadi.

- **Izoh:** Globallashuv — bu chaqiriq. Yoshlarimizning yod gʻoyalarga berilishi — bu bizning intellektual javobimiz kuchsizligidan dalolat. Himoya qilishning yoʻli — taqiqlash emas, balki **alternativ kontent** yaratishdir. Yaʼni, yoshlarga yod gʻoyadan koʻra jozibaliroq va mantiqliroq milliy gʻoyani taqdim etish.

B) Erich Fromm: "Ozodlikdan qochish" va Eksistensial boʻshliq

Fromm boʻyicha, inson erkinlikning ogʻirligidan qoʻrqib, oʻzini turli "izmlar" (ekstremizm, fanatizm) ixtiyoriga topshirishi mumkin.

- **Xulosa:** Yoshlar nega yod gʻoyalarga ergashadi? Chunki ularda maʼnaviy boʻshliq bor. Himoya qilishning ustuvor yoʻnalishi — yoshlar hayotining mazmunini toʻldirish, ularni ijtimoiy foydali mehnat va ilmga yoʻnaltirishdir.

Globallashuv sharoitida yoshlar ongini yod gʻoyalardan himoya qilish masalasini S.Hantington, G.Kissinjer va E.Bernays kabi mutafakkirlarning kontseptual qarashlari hamda zamonaviy ijtimoiy-siyosiy voqelik asosida tahlil qilish quyidagi fundamental xulosalarni chiqarishga imkon beradi:

Birinchidan, sivilizatsiyalararo toʻqnashuvlar davrida eng kuchli mudofaa — bu harbiy yoki iqtisodiy kuch emas, balki **madaniy-maʼnaviy oʻzlikdir**. Hantington taʼkidlaganidek, oʻzining tarixiy-madaniy ildizlaridan uzilgan yosh avlod har qanday tashqi mafkuraviy ekspansiyaning oson nishoniga aylanadi. Shu sababli, milliy oʻzlikni anglash darajasini oshirish — yoshlarni himoya qilishning strategik poydevori boʻlib qoladi.

Ikkinchidan, zamonaviy dunyo tartibida davlatning barqarorligi uning **axborot makonidagi suverenitetiga** bevosita bogʻliq. G.Kissinjer ogohlantirganidek, raqamli texnologiyalar jamiyatni ichidan parchalash quroliga aylanmasligi uchun davlat va jamiyat oʻrtasida "mafkuraviy birdamlik" boʻlishi shart. Bu esa yoshlarda davlatga boʻlgan ishonch va vatanparvarlik hissini shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Uchinchidan, raqamli manipulyatsiya va propaganda asrida yoshlarni "yopiq muhitda" saqlashning iloji yo'q. E. Bernays asos solgan ijtimoiy muhandislik usullariga qarshi eng samarali javob — bu **media-savodxonlik va tanqidiy fikrlashdir**. Yoshlar axborotni iste'mol qilishda "obyekt"dan "subyekt"ga, ya'ni passiv qabul qiluvchidan faol tahlilchiga aylanishi zarur.

Tadqiqot natijalariga ko'ra quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

1. **"Raqamli gigiyena va media-savodxonlik" fanini joriy etish:** Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida yoshlarga axborot xurujlarini aniqlash, algoritmlar manipulyatsiyasidan himoyalanih va kiber-immunitetni shakllantirish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tilishi lozim.

2. **Milliy kontentni modernizatsiya qilish:** Yod g'oyalarga qarshi faqat taqiq bilan emas, balki jozibador alternativ kontent bilan kurashish kerak. Milliy qadriyatlarimiz, tariximiz va qahramonlarimiz obrazini zamonaviy IT-texnologiyalar (3D animatsiya, VR/AR, sun'iy intellekt) yordamida yoshlar tilida taqdim etish zarur.

3. **"Intellektual xavfsizlik" laboratoriyalarini tashkil etish:** Oliy ta'lim muassasalarida gumanitar va texnik soha mutaxassislarini birlashtirgan holda, ijtimoiy tarmoqlardagi destruktiv g'oyalar dinamikasini doimiy monitoring qiluvchi va ularga ilmiy-mantiqiy raddiyalar tayyorlovchi markazlar faoliyatini yo'lga qo'yish.

4. **Oilaviy institutni mafkuraviy qalqonga aylantirish:** Yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va oiladagi ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish bo'yicha "Oila-maktab-mahalla" zanjirining amaliy mexanizmlarini qayta ko'rib chiqish, bu jarayonga psixolog va sotsiologlarni keng jalb etish.

Xulosa qilib aytganda, globallashtirish davrida yoshlarni yod g'oyalardan himoya qilishning ustuvor yo'nalishi — ularni dunyodan yakkalab qo'yish emas, balki dunyoning murakkab geosiyosiy va mafkuraviy jarayonlarida o'z yo'lini topa oladigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni muvozanatda saqlay biladigan

barkamol shaxs sifatida tarbiyalashdir. Zero, eng mustahkam qo‘rg‘on — bu inson ongi va qalbidagi ma‘naviy bo‘shliqning bo‘lmasligidir.

- **Hantington, S.** (2021). *Sivilizatsiyalar to‘qnashuvi* (The Clash of Civilizations). (O‘zbek tilidagi tarjimasi yoki ruscha nashri: *Столкновение цивилизаций*). – Toshkent/Moskva.
- **Kissinjer, G.** (2014). *Jahon tartibi* (World Order). (Ruscha nashri: *Мировой порядок*). – Moskva: AST nashriyoti.
- **Bernays, E.** (2015). *Propaganda*. (Ruscha nashri: *Пропганда*). – Moskva: Mann, Ivanov i Ferber.
- **Toynbi, A. J.** (1991). *Tarix tadqiqi* (A Study of History). – Moskva: Progress.
- **Fromm, E.** (2017). *Ozodlikdan qochish* (Escape from Freedom). – Toshkent: "Yangi asr avlodi".
- **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
- **Mirziyoyev, Sh.M.** (2020). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston.
- **Kastels, M.** (2000). *Axborot davri: iqtisodiyot, jamiyat va madaniyat*. – Moskva: VShE.
- **Gofman, I.** (2004). *Kundalik hayotda o‘zlikni namoyon etish*. – Moskva: "Kanon-press".
- **Global Digital 2025/2026 Report.** (DataReportal) – Markaziy Osiyo va O‘zbekiston bo‘yicha statistik tahlillar.